

KĘSTUTIS ŽEMAITIS

Vytauto Didžiojo universitetas

ŠUNSKŲ PARAPIJOS STATUSĄ LĖMĘ VEIKSNIAI

Šunskai Parish under the Influence of Different Factors

SUMMARY

It is not easy to describe the status of Šunskai religious community. In some archival documents it is simply called a parish and its priest is called a pastor, but in the case of Šunskai parish, found in the archives of Lomza diocese, where the documents go back to the events from 1798 to 1914, it is called a filial parish. When Šunskai religious community became a parish, already not a Vilkaviškis filial parish, is not clear. The bishop's decree did not survive; it might have disappeared together with the 1914-1946 parish archives of Šunskai.

It is probable that when Lithuanian part of Seinai diocese was under the rule of bishop Antanas Karosas, Šunskai gained the status of a parish by his decree when, rearranging the deaneries of the diocese at the end of 1918 or the beginning of 1919, his reform changed Šunskai filial parish into an independent one.

Šunskai parish gained an exceptional status for a short time because of the fact that in 1944 bishop Antanas Karosas together with his chancellor canon V. Vizgirda had moved and settled in Šunskai. The bishop's staying in Šunskai made the parish known all over the diocese. The priest came there to visit the Curia for talks, they got appointments and different instructions. Nevertheless, the residence of the bishop did not add a special status to the parish; the church did not turn into a pro-cathedral.

SANTRAUKA

Bažnytinės organizacijos statusą apsprendžia pačios Bažnyčios teisė bei vyskupų potvarkiai ir civilinės valdžios įstatymai. Parapiją įkuria vyskupas. Tačiau žinome, kad daug religinių bendruomenių Lietuvoje XIX–XX a. būdavo vadinamos parapijomis, ir nors jų kunigai liaudyje tituluoti klebonais ir vikarais, jos iš tikrųjų buvo tik kitų, didesnių parapijų filijos. Ilgai tokia Vilkaviškio filija buvo ir Šunskai. Neaiš-

RAKTAŽODŽIAI: Bažnyčia, parapija, filija, civilinė valdžia.

KEY WORDS: Church, parish, filial parish, civil power.

ku kada jie tapo savarankiška parapija. Apie tai kalbančių dokumentų neišliko. Vėliau tarybinės valdžios įstatymai, apsprendė civilinį parapijos statusą ir gerokai apribojo veikimo laisves. Pirmaisiais pokario metais parapijos bažnytinę padėtį įtakoją vyskupo rezidencijos perkėlimas į Šunskus, tačiau jos oficialaus statuso nepakeitė.

ĮŽANGA

Kiekvienos Bažnytinės organizacijos statusą apsprendžia pačios Bažnyčios teisė bei vyskupų potvarkiai ir civilinės valdžios įstatymai. Parapiją įkuria vyskupas. Tačiau žinome, kad daug religinių bendruomenių Lietuvoje XIX–XX a. būdavo vadinamos parapijomis, ir nors jų kunigai liaudyje tituluoti klebonais ir vikarais, jos iš tikrųjų buvo tik kitų, didesnių, parapijų filijos. Ilgai tokia

Vilkaviškio filija buvo ir Šunskai. Neaišku, kada jie tapo savarankiška parapija. Apie tai kalbančių dokumentų nėra. Taip pat labai svarbu išnagrinėti tarybinės valdžios įstatymų įtaką šios bendruomenės padėčiai, civilinį parapijos statusą, ir, kiek parapijai, jos bažnytinei padėčiai įtakos turėjo vyskupo rezidencijos perkėlimas po Antrojo pasaulinio karo.

JURIDINIS ŠUNSKŲ PARAPIJOS STATUSAS BAŽNYTINĖS TEISĖS POŽIŪRIU

Parapiją įsteigia vyskupijos vyskupas ordinaras. Kada Šunskų religinė bendruomenė tapo parapija, jau nebe Vilkaviškio filija, nėra aišku. Vyskupo dekretas neišliko. Į šį klausimą galima atsakyti tik remiantis netiesioginiais argumentais. Vienas iš jų – koks buvo Šunskuose gyvenančio kunigo statusas. Vienas iš netiesioginių argumentų buvo kunigų atlyginimai, nes 1842 metais valdžia panaikino bažnytinę žemėvaldą ir mokėjo kunigams algas.¹ Taigi pagal finansines pajamas galima spręsti kokį statusą turėjo kunigai Šunskuose.

Devynioliktojo amžiaus pabaigoje parapiją perimant kunigui Vincentui Natkevičiui buvo detalčiai surašytas inventorius, iš to aiškėja ir juridinis parapijos statusas. Inventoriaus knygoje yra nuro-

dyta Šunskų (tuomet Šumskų) kunigams mokami atlyginimai iš Vilkaviškio pavieto (apskrities). Čia sakoma, kad visiems Šunskų kunigams išmokama vikarų atlyginimas po 150 rublių metams.² Iš tikrųjų Vyskupui K. Liubenskiui³ valdant vyskupiją, rusų valdžia atėmė bažnytines žemes, o parapiją suskirstė į tris klases ir nustatė kunigams atlyginimą. Vyskupas gaudavo 5000 rublių, prelatas – 375, kanaaninkas – 300, I klasės klebonas – 500, II klasės klebonas – 400, III klasės klebonas – 300, vikaras – 150 rublių.⁴ Taigi kunigai pagal parapijos rangą ir savo pareigybę gaudavo iš civilinės valdžios atlyginimą. Kad nei vienas Šunskų kunigas negavo didesnės nei vikaras algos reiškia, jog Šunskai dar nebuvo savarankiška parapija, bet ir toliau turėjo Vilkaviškio pa-

rapijos filijos statusą, o Šunskų klebonas visgi buvo tik parapijos administratorius, einantis Vilkaviškio vikaro pareigas.

Minėtame Šunskų parapijos perdavimo naujam klebonui akte – inventoriaus surašyme – parapija nevadinama Vilkaviškio filija, ir klebonas šiuo titulu. Visgi klausimą padeda išspręsti kunigas Vaclovas Strimaitis, patvirtindamas čia iškeltą hipotezę: „Mirus klebonui Varkalai, dar tų pat metų gruodžio 28 d. buvo pasiūlyta Veiverių klebonui Vincui Natkevičiui užimti Šunskų klebono vietą. Tuo laiku dar buvo reikalingas rusų valdžios sutikimas. Tačiau, kadangi tai buvo perkėlimas iš Veiverių, kaip filijos, ir atkėlimas į Šunskus taip pat kaipo filijon, tai sunkenybių rusai nedarė ir jau sausio mėnesyje 1893 metais atvyko į Šunskus.“⁵ Vyskupo Antano Karoso valdymo metais Pirmojo pasaulinio karo pradžioje buvo detalai surašytas parapijos inventorių, surašymo dokumentą pasirašo kun. V. Natkevičius, tačiau kaip

parapijos bažnyčios rektorius, nors tame pat dokumente atskirame skyriuje jis pristatomas kaip klebonas.⁶

Šunskų parapijos byloje, esančioje Lomžos vyskupijos archyve,⁷ dokumentuose minimi įvykiai nuo 1798 iki 1914 metų, parapija vadinama filijine.

Vilkaviškio vyskupijos kurijoje esančioje Šunskų parapijos byloje jokio įrašo apie parapijos statuso suteikimą nėra, nes pati byla pradėta tik 1947 metais vyskupiją valdant kanauninkui Vincen-tui Vizgirdai.⁸ Taigi nuo 1914 iki 1947 metų jokių oficialių dokumentų nėra. Parapijos byla nuo 1915 iki 1944 metų saugota Seinų, vėliau Vilkaviškio vyskupijos kurijoje baigiantis karui žuvo, o 1945 ir 1946 metų dokumentai buvo civilinės valdžios paimti ir iki šiol nesurasti. Atrodo, kad vyskupas Karosas, pertvarkydamas vyskupijos dekanatus, 1918 metų pabaigoje ar 1919 pradžioje bus Šunskų filiją pertvarkęs suteikiant savarankiškos parapijos statusą.

PARAPIJOS REGISTRACIJA PAGAL SOVIETŲ VALDŽIOS REIKALAVIMUS

Rusiškosios reokupacijos okupacijos laikotarpis Lietuvos žmonėms buvo sunkus išbandymas, ypač inteligentijai, ūkininkams ir, žinoma, kunigams. „Per 50 sovietinės okupacijos metų Lietuvos žmonės patyrė daug kančių: buvo bauginami, tardomi, kalinami, tremiami ir žudomi, laužomos jų sąžinės. Ypač žiaurus fizinis tautos genocidas buvo Stalino valdymo pokario metais (1944–1953).“⁹ Susidorojimo su Katalikų Bažnyčia viena iš priemonių tapo civilinė parapijų registracija jas paverčiant visiškai priklausomomis nuo ateistinės valdžios struktūrų.

Toks registracijos reikalavimas ypač suaktyvėjo po 1948 metais vasarą LKP(b) CK biuro priimto specialaus sprendimo kovoti su katalikų dvasininkija. A. Streikus rašo: „Iškart po 1948 m. liepos 9 d. nutarimo sovietų valdžios organai drastiškais veiksmais palaužė vyskupijų kurijų ir dvasininkų pasipriešinimą registracijai. Pagal sovietinius įstatymus religinės bendruomenės (parapijos) galėjo funkcionuoti tuomet, kai vietos valdžia įregistruodavo ne mažiau kaip 20 žmonių bendruomenės komitetą ir sudarydavo su juo sutartį, pagal kurią komitetas

perimdavo naudotis nacionalizuotą kulto pastatą, išipareigodavo mokėti mokesčius, rūpintis remonto darbais ir pan. Pagal sovietų valdžios planus parapijos šeimininku turėjo tapti iš dvidešimtuko narių išrinktas parapijos vykdomasis organas, kurio narius tvirtino apskričių vykdomieji komitetai. Visi dvasininkai taip pat galėjo dirbti tik gavę iš RKRT¹⁰ įgaliotinio registracijos tam tikroje parapijoje pažymėjimą. Tokiu būdu sovietų valdžia galėjo veiksmingai kontroliuoti parapijų tinklo tankumą ir kunigų pasiskirstymą.¹¹

Netrukus įvyksta Šunskų parapijos registracija. Registracijos dokumente, kurį pasirašo TSRS Ministrų tarybos įgaliotinis Lietuvos TSR, datuotame Vilniuje 1948 metų rugpjūčio 19 dieną, rašoma: „Šiuo pažymima, kad remiantis Šunskų šv. Marijos Magdalenos bažnyčios religinės bendruomenės 1948 m. rugp. mėn. 19 d. registracija, Religinių kultūrų Reikalų tarybos prie TSRS Ministrų tarybos Įgaliotinio Lietuvos TS Respublikai, nuo šio pažymėjimo pažymėtos dienos yra užregistruota: vykdomasis organas, kuris randasi Šunskų vals. Marijampolės ap.“¹²

Tarp bažnytinio komiteto narių itin svarbus buvo Šunskų miestelio gyventojas Antanas Laukaitis. Jis tarybinei valdžiai buvo tinkamas žmogus komitete, su juo būdavo skaitomasi, jo nuomonės išklausa, nes pastarasis buvo trijų tarybinių aktyvistų Adelės, Elžbietos¹³ (1902–1946) ir Izabelės Laukaitių tėvas. Visos dukros pasižymėjo dideliu lojalumu komunistinei santvarkai. Adelė (1903–1930) mirė Kaune kalėjime dar

„Smetonos laikais“, o Elžbieta buvo partizanų sušaudyta netoli Šunskų Grybinės kaime kartu su kitais 18 tarybinių aktyvistų ir „liaudies gynėjų“, kai jų sunkvežimis pateko į pasalą.¹⁴ Izabelė (1909–1948), aktyvi komunistų partijos ir komjaunimo veikėja, 1941–1946 metais TSRS AT deputatė 1948 metais buvo pogrindžio veikėjų nušauta.¹⁵ Tačiau jų tėvas A. Laukaitis, bažnytinio komiteto pirmininkas, buvo gana pamaldus ir aktyvus parapijietis, ne kartą užstojęs ne tik vežamuosius į Sibirą, bet ir patį parapijos kleboną.

Jo dėka valdžia kažin ar būtų drįsusi į komiteto veiklą siūlyti savo žmogų agentą. Šunskų parapija Laukaičio autoritetu buvo savotiškai užstojama ir turėjo šiek tiek geresnes sąlygas. Geri žmonės buvo ir kiti „vykdomojo organo“ – komiteto ar revizijos komisijos nariai. Jie ne tik negriovė Bažnyčios, bet būdami sąžiningi ir tikintys žmonės, savo buvimu minėtuose sąrašuose, netgi daug padėjo parapijos bendruomenei.

Parapijiniai komitetai nepateisino tarybinės valdžios lūkesčių. Jie netapo nei bažnyčios griovimo, nei aktyviais jos veiklos kontrolės įrankiais.

Kartu su teisiniu parapijų registravimu vyko ir bažnytinio turto nacionalizavimas. 1948 metais vasarą vykdytas didelis ekonominis Bažnyčios persekiojimas. Buvo nacionalizuoti ne tik parapijų gyvenamieji namai – klebonijos, ūkiniai pastatai, vienuolynų turtas, bet ir pačios bažnyčios. Bažnyčia tyrėjo mokėti didelius mokesčius. Vien tik už sunaudotą elektros energiją bažnyčioms buvo taikomi kelis kartus didesni tari-

fai nei visiems gyventojams. Šunskų parapijos klebono kunigo Juozo Valiukevičiaus rašte vyskupijos kurijai 1958 metų kovo 17 dieną išvardijamas nekilnojamas parapijos inventorius, turėtas dar 1940 metais. Nuo 1948 metų vasaros jis tapo tarybinės valdžios nuosavy-

be. Minėtame rašte išvardijama: klebonija, špitolė, vikarijatas, salė, kluonas, klėtis, tvartas, tvartukas, malkinė, bulvinė ir 3,6 hektaro žemės.¹⁶ Tačiau šie pastatai buvo ne tik nusavinti, bet daugeliu iš jų nebuvo leidžiama parapijai naudotis netgi už nustatytus mokesčius.

ŠUNSKAI – VILKAVIŠKIO VYSKUPO REZIDENCIJA

Šunskų parapijai išskirtinį statusą bent trumpam laikui suteikė ir tai, kad 1944 metais vyskupas Antanas Karosas iš sugriauto Vilkaviškio su savo kancleriu kanauninku V. Vizgirda¹⁷ atvyko į Šunskų parapiją,¹⁸ apsistojo parapijos klebonijoje ir čia begyvendamas administravo vyskupiją iki 1946 metais persikėlė į Marijampolę. Taigi Šunskai pora metų buvo neoficialus vyskupijos centras, o Šunskų šv. Marijos Magdalietės parapija buvo tarsi prokatedra, kurioje kasdien šv. Mišias aukodavo vyskupas. Šunskus vyskupas pasirinko galbūt dėl to, kad tai buvo netolima, bet palyginti nuošali vieta. Kita, bet, žinoma, nepagrindinė priežastis galėjo būti ir ta, kad Šunskuose gyveno kanclerio V. Vizgirdos brolis, tad šį, jam žinomą kraštą ir galėjo rekomenduoti vyskupui laikinam apsigyvenimui. Vyskupas čia gyvendamas su sovietine valdžia elgda-

vosi labai gudriai – atvirai jos neužsi-puldavo, tačiau ir į kompromisus nesileisdavo. Dažnai valdžia jį palikdavo ramybėje dėl to, kad vyskupas atrodydavo jau gana silpnas, dažnai nesusigaudantis politikoje, bet dažniausia tik gudriai apsimesdamas nieko nesuprantantis. Atėjus bolševikams prašyti parašo ant kažkokio jiems reikalingo pareiškimo, A. Karosas liepdavo atėjusiems klauptis ir priimti palaiminimą arba, išėjęs į kitą kambarį perskaityti teksto tiesiog gudriai užmigdavo taip sudarydamas „suvaikėjusio“ ir visiškai nusenusio įvaizdį, taip išvengdamas konfliktų.¹⁹ Vyskupo gyvenimas Šunskuose parapiją padarė itin žinomą visoje vyskupijoje. Čia atvykdavo kunigai pokalbiams į kuriją, iš Šunskų jie gaudavo paskyrimus ir įvairius nurodymus. Visgi vyskupo rezidavimas parapijai nesuteikė jai specialaus statuso, bažnyčia netapo prokatedra.

IŠVADOS

Nėra lengva nustatyti kai kuriuos faktus, susijusius su Šunskų parapijos juridinio statuso pokyčiais, nes tam trūksta dokumentų. Tačiau visgi temą išnagrinėjus galima daryti išvadas:

* Labiausiai tikėtina, kad vyskupas Karosas, pertvarkydamas vyskupijos dekanatus 1918 metų pabaigoje ar 1919 pradžioje bus Šunskų filiją pertvarkęs suteikdamas savarankiškos parapijos statusą.

** Rusiškosios reokupacijos metais susidorojimo su Katalikų Bažnyčia viena iš priemonių tapo parapijų registracija nacionalizuojant jų turta, o pačias parapijas visiškai kontroliuojant ir taikant griežtus ateistinės valdžios nu-tarimus.

*** Šunskų parapijai išskirtinį statu-są suteikė tai, kad 1944–1946 metais čia apsisutojo Vilkaviškio vyskupas Antanas Karosas, pasitraukęs iš sugriauto Vilka-viškio. Tačiau jo rezidavimas parapijai nesuteikė jai specialaus statuso ir bažny-čia nebuvo tituluota prokatedra.

Lietratūra ir nuorodos

- 1 K. Misius, R. Šinkūnas. *Lietuvos katalikų bažny-čios*. – Vilnius, 1993, p. 32.
- 2 Schumsk 1914, Lomžos kurijos archyvas, Sig. I-548, Akta koscielna. Filialne Szumsk.
- 3 Liubenskis Konstantinas Ireniejus (1825–1869). Kai kuriuose šaltiniuose – Lubienskis. Gimė Varšuvoje, garsioje grafų giminėje. Po-piežius Pijus IX 1863 m. paskyrė jį Seinų vys-kupu. Buvo Bažnyčios teisių gynėjas, pasisa-kydavo prieš carinės valdžios savivalę. Mirė Žemajame Naugarde. Žr. LE, t. XVI, p. 482–483.
- 4 Plg. *Lietuvių enciklopedija*. – Bostonas, 1962, t. XXVII, p. 192.
- 5 V. Strimaitis. *Šunskų parapijos kronika*. – Šuns-kai, 1928, p. 54 (rankraštis, autoriaus asmeni-nis archyvas).
- 6 Schumsk 1914, Lomžos kurijos archyvas, Sig. I-548, Akta koscielna. Filialne Szumsk.
- 7 Sig. I-548, Akta koscielna. Filialne Szumsk.
- 8 Šunskų Šv. Marijos Magdaliētės parapija, Fon-das 1, Aprašas 13, bylos nr. 089, tomas 1, Pra-dėta 1947, baigta 1994 / Vilkaviškio vyskupi-jos kurijos archyvas.
- 9 V. Spengla. *Atlikę pareigą*. – Vilnius, 1997, p. 9–10.
- 10 Religinų kultų reikalų taryba (aut. pastaba).
- 11 A. Streikus. Katalikų Bažnyčios padėtis // *Lie-tuva 1940-1990: okupuotos Lietuvos istorija*. – Vil-nius, 2005, p. 371
- 12 Religinės Bendruomenės vykdomojo organo ir Revizijos komisijos registracijos pažymėjimas, Vilnius, 1948 08 19, Vilkaviškio vyskupijos ku-rijos archyvas, F-1, Ap.-13, b. nr. 089, t. 1 / Šunskų Šv. Marijos Magdaliētės parapija, p. 5.
- 13 Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. – Vilnius 1980, t. 6, p. 389
- 14 J. Rutkauskas. Ošia, žaliuoja // *Naujasis kelias*, 1962 06 05, nr. 17.
- 15 Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. – Vilnius 1980, t. 6, p. 389.
- 16 Vilkaviškio vyskupijos kurijos archyvas, F-1, Ap. 13, B. nr. 089, T. 1, Šunskų Šv. Marijos Magdaliētės parapija, p. 17.
- 17 Vizgirda Vincentas (1874–1966). Gimė Zigman-tų kaime, Jankų valsčiuje. Mokėsi Seinų kuni-gų seminarijoje, Fribūro universitete ir Romo-je. Kunigu išventintas 1900 m. Dirbo pastora-cinį darbą Amerikoje ir Lietuvoje. Rūpinosi Kybartų parapijos steigimu. Seminarijos rek-torius. Kanauninkas, kurijos kancleris. Mirus vyskupui A. Karosui, valdė Vilkaviškio vys-kupiją (1946–1947). Suimtas ir išvežtas į Sibi-rą. Grįžo 1954 m. Mirė ir palaidotas Marijam-polėje. Žr. LE, t. XXXIV, p. 428.
- 18 Plg. V. Brizgys. *Gyvenimo keliai*. – Vilnius, 1993, p. 120.
- 19 V. Bartuška. *Prisiminimai apie arkivyskupą M. Reinį* (rankraštis, autoriaus asmeninis archy-vas; Marijampolė, 1999, p. 14).